

STORTINGET

Innst. 45 S

(2022–2023)

Innstilling til Stortinget
fra justiskomiteen

Dokument 8:159 S (2021–2022)

Innstilling fra justiskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Ingvild Wetrhus Thorsvik, Guri Melby og Abid Raja om å sikre oppreisning til mennesker som har vært utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk

Til Stortinget

Bakgrunn

I dokumentet fremmes følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utarbeide en forskrift som sikrer at mennesker som har blitt utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk i mindre narkotikasaker, blir gitt oppreisning i disse sakene uten en rimelighetsvurdering.»

Det vises til dokumentet for nærmere redegjørelse for forslaget.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kamzy Gunaratnam, Odd Harald Hovland og Maria Aasen-Svensrud, fra Høyre, Ingunn Foss og Sveinung Stensland, fra Senterpartiet, Ivar B. Prestbakmo og Else Marie Rødby, fra Fremskrittspartiet, lederen Per-Willy Amundsen og Tor André Johnsen, fra Sosialistisk Venstreparti, Andreas Sjalg Unneland, og fra Venstre,

Ingvild Wetrhus Thorsvik, viser til at et representantforslag om å sikre oppreisning til mennesker som har vært utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk, behandles i denne innstillingen. Komiteen viser også til vedlagte svarbrev av 26. april 2022 fra justis- og beredskapsminister Emilie Mehl.

Komiteen viser til at forslagsstillerne foreslår å be regjeringen utarbeide en forskrift som sikrer at mennesker som har blitt utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk i mindre narkotikasaker, blir gitt oppreisning uten en rimelighetsvurdering.

Komiteen viser til at i februar 2022 ble Riksadvokatens rapport om tvangsmiddelbruk i mindre narkotikasaker lagt frem. Rapporten slår fast at politiet har foretatt svært mange ulovlige inngrep mot enkeltpersoner i undersøkelser av mindre narkotikasaker. Bruddene gjelder blant annet manglende hjemmel, feilaktig bruk av hastekompetanse samt uforholdsmessighet i tvangsmiddelbruken.

Komiteen registrerer at forslagsstillerne viser til at Riksadvokatens rapport kun tok for seg tre uker i 2021 i sin undersøkelse. Forslagsstillerne viser til at det kan antas at det er snakk om langt flere brudd knyttet til politiets håndtering av mindre narkotikasaker enn hva man kan lese ut av rapporten.

Komiteen viser til at det i dag eksisterer adgang til å søke oppreisning for lovbruddene, men at denne kan være vanskelig tilgjengelig for den enkelte. Komiteen registrerer at Norges institusjon for menneskerettigheter har tatt til orde for en gjennomgang av hvilke klagemekanismer og reparasjonsmuligheter som er tilgjengelige for personer som har vært utsatt for ulovlige undersøkelser.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet er tydelige på at bruk av tvangsmidler er blant statens mest inngrepene tiltak overfor den enkelte, og feil og avvik på dette området er derfor alltid alvorlig. Disse medlemmer mener det er bra at feil avdekkes, og at det er åpenhet om de feil som er begått. Dette er et av de sikreste tegnene på at en rettsstat fungerer godt.

Disse medlemmer mener allikevel at forslaget om å utarbeide en ny forskrift som særlig regulerer oppreisning for ulovlig tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker, ikke treffer godt.

Disse medlemmer vil fremheve at vi allerede har en fungerende ordning som kan gi oppreisning etter strafforfølgning i straffeprosessloven kapittel 31. Ordningen er ifølge svarbrevet fra justis- og beredskapsministeren godt utredet og i samsvar med kravene etter Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK). Erstatningskravene behandles og avgjøres av Statens sivilrettsforvaltning, som også veileder om ordningen. Det kan videre ytes bistand fra advokat til å fremsette kravet.

Disse medlemmer mener at feilene som fremgår av Riksadvokatens rapport om politiets tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker, må følges opp av både politi- og påtalemyndigheten, og justis- og beredskapsministeren nevner i samme brev til komiteen at flere tiltak allerede er iverksatt. Videre kan personer som mener det er begått straffbare tjenestefeil, benytte seg av den ordinære klageordningen i politiet, alternativt anmelde saken til Spesialenheten for politisaker.

Disse medlemmer vil videre peke på at personer som er ransaket ulovlig etter ordningen, vil ha krav på oppreisning etter straffeprosessloven § 447 andre ledd første punktum dersom det «fremstår som rimelig». Vilkåret forutsetter som et minimum et «inngrep av en viss betydning, for at oppreisning skal kunne gis», jf. Ot.prp. nr. 77 (2001–2002) side 74.

Disse medlemmer trekker frem at likhets- og forutberegnelighetshensyn tilsier at rimelighetsvurderingen bør gjøres konkret. En særlig regulering vil kunne oppfattes som urimelig av personer som har blitt utsatt for lignende eller andre alvorlige forhold, men som ikke omfattes av en regel. Disse medlemmer mener også at det er et poeng at vilkårene for innvilgelse av oppreisningen og nivået på oppreisningen bør stå i forhold til andre offentlige oppreisningsordninger, som voldsoffererstatningsordningen og rettfærdighetsordningen, noe man går bort fra ved å fjerne rimelighetsvurderingen.

Komiteens medlemmer fra Høyre mener det er sterkt beklagelig at folk har blitt utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk av politiet. Disse medlemmer

forventer at regelverket for å gi erstatning eller på annen måte oppreisning blir praktisert på lik linje med regelverket i andre tilfeller hvor myndighetene har begått overgrep mot enkeltindivider.

Samtidig som det er sterkt beklagelig at slike feil har blitt begått, mener disse medlemmer at det er bra at Riksadvokaten på egen hånd avdekket feilene og tok grep for å rydde opp. Disse medlemmer oppfatter videre at Riksadvokatens arbeid med å rydde opp ikke er avsluttet, og mener at det derfor er for tidlig med en ekstern granskning. Disse medlemmer deler også regjeringens syn på opprettelsen av en egen erstatningsordning for mennesker som har vært utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Sosialistisk Venstreparti og Venstre mener det er beklagelig at justis- og beredskapsministeren, som konstitusjonelt ansvarlig for politiet og påtalemyndigheten, ikke vil beklage overfor de som har blitt utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk. Disse medlemmer mener også at samrøret mellom Norsk Narkotikapolitiforening (NNPF) og politiet har vært uheldig og skadelig for tilliten til politietaten, og ser frem til at Rolleførstael-seutvalget skal legge frem sin utredning i desember 2022.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Venstre viser til at det ifølge rapporten fra Riksadvokaten ble funnet flere tilfeller av tvangsmiddelbruk som var besluttet uten tilstrekkelig personellkompetanse, uten at lovens vilkår var oppfylt, eller som var uforholdsmessige. Undersøkelsene ble gjennomført i en treukersperiode under koronapandemien. Det er grunn til å tro at et stort antall personer har vært utsatt for urettmessig inngrep i disse sakene.

Disse medlemmer understreker at Riksadvokaten gjennom sitt brev har presisert den nåværende rettstilstanden, ikke endret den.

Disse medlemmer viser til at den klare hovedregelen er at staten ikke kan utøve makt overfor sine innbyggere. Tvangsmidler representerer et unntak fra denne hovedregelen. Tvangsmidler, som ufrivillige urin- eller blodprøver, gjennomgang av mobil eller bolig eller kroppsvisitering, er inngrep i borgernes personlige frihet og kan bare brukes når strenge vilkår er oppfylt, supplert med begrensningen som følger av prinsippet om forholdsmessighet.

Disse medlemmer viser til at bruk av tvangsmidler innebærer et brudd på Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 8 og må dermed ha hjemmel i lov, ha et legitimt formål og være nødvendig i et demokratisk samfunn for å være rettmessig. Brudd på dette innebærer en krenkelse av EMK artikkel 8. EMK

artikkel 8 skal særlig verne mot vilkårlige inngrep fra myndighetene.

Disse medlemmer viser til at ved krenkelse av menneskerettskonvensjonen har enhver rett på et effektivt rettsmiddel, jf. EMK art. 13. Staten har altså en plikt til å reparere menneskerettighetsbrudd. Disse medlemmer mener at det er svært alvorlig at mennesker har blitt utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk i mindre narkotikasaker og har fått sine menneskerettigheter krenket, og vil understreke viktigheten av statens plikt til å rydde opp.

Disse medlemmer viser til svarbrevet fra justis- og beredskapsministeren, hvor det tas til orde for at dagens regelverk i tilstrekkelig grad ivaretar hensynet til den enkelte som har vært utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk. Disse medlemmer viser til at det etter straffeprosessloven § 447 andre ledd skal foretas en rimelighetsvurdering i hvert enkelt tilfelle i vurderingen av erstatningskravet. Disse medlemmer mener at det i et tilfelle som dette, hvor bruken av de urettmessige inngrepene har vært så utstrakt, burde lages en særordning for å gjøre reparasjonsmulighetene så tilgjengelige som mulig for dem som har vært utsatt for den ulovlige tvangsmiddelbruken.

Disse medlemmer fremmer derfor følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utarbeide en forskrift som sikrer at mennesker som har blitt utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk i mindre narkotikasaker, blir gitt oppreisning i disse sakene uten en rimelighetsvurdering.»

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er ikke uten videre enige i grunnpremisset, at tvangsmiddelbruken var ulovlig på tidspunktet for an-

vendelsen av tvangsmidlene. Dersom dette grunnpremisset skulle legges til grunn, er disse medlemmer uansett ikke av den oppfatning at det er behov for eller hensiktsmessig med en egen forskrift for disse sakene, og at rimelighetsvurderingen ikke skal foretas. Disse medlemmer støtter følgelig ikke representantforslaget.

Forslag fra mindretall

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti og Venstre:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen utarbeide en forskrift som sikrer at mennesker som har blitt utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk i mindre narkotikasaker, blir gitt oppreisning i disse sakene uten en rimelighetsvurdering.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av medlemmene i komiteen fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Fremskrittspartiet.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentet og råår Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Dokument 8:159 S (2021–2022) – Representantforslag fra stortingsrepresentantene Ingvild Wetrhus Thorsvik, Guri Melby og Abid Raja om å sikre oppreisning til mennesker som har vært utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk – vedtas ikke.

Oslo, i justiskomiteen, den 15. november 2022

Per-Willy Amundsen

leder

Andreas Sjalg Unneland

ordfører

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT

Justis- og beredskapsministeren

Stortinget
Postboks 1700 Sentrum
0026 OSLO

Deres ref.

Vår ref.
22/2160 - ÅST

Dato
26.04.2022

Svar på dokument 8:159 S (2020–2022) Representantforslag om å sikre oppreisning til mennesker som har vært utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk

Jeg viser til brev 5. april 2022 der justiskomiteen ber om departementets uttalelse i forbindelse med representantforslag 159 S (2021–2022) fra Ingvild Wetrhus Thorsvik, Guri Melby og Abid Raja fra Venstre. Representantene ber regjeringen utarbeide en forskrift som sikrer at mennesker som har blitt utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk i mindre narkotikasaker, blir gitt oppreisning uten en rimelighetsvurdering.

Bruk av tvangsmidler er blant statens mest inngripende tiltak overfor den enkelte, og feil og avvik på dette området er derfor alltid alvorlig. At feil avdekkes, og at det er åpenhet om de feil som er begått, er et av de sikreste tegnene på at en rettsstat fungerer. Det var derfor viktig at feilene som fremgår av Riksadvokatens rapport om politiets tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker, ble avdekket. Etter fremleggelsen av rapporten har jeg vært opptatt av hva som skal til for å sikre at praksis er i tråd med regelverket. Videre oppfølging må skje i både politi- og påtalemyndigheten, og flere tiltak er allerede iverksatt.

Forslaget om å utarbeide en ny forskrift som særlig regulerer oppreisning for ulovlig tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker, mener jeg er prinsipielt uheldig. Vi har allerede i dag en fungerende ordning som kan gi oppreisning etter strafforfølgning i straffeprosessloven kapittel 31. Ordningen er godt utredet og i samsvar med kravene etter den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK). Erstatningskravene behandles og avgjøres av Statens sivilrettsforvaltning, som også veileder om ordningen. Det kan også ytes bistand fra advokat til å fremsette kravet.

Personer som er ransaket ulovlig vil etter ordningen ha krav på oppreisning etter

straffeprosessloven § 447 andre ledd første punktum dersom det «fremstår som rimelig». Vilkåret forutsetter som et minimum et «inngrep av en viss betydning, for at oppreisning skal kunne gis», jf. Ot.prp. nr. 77 (2001–2002) side 55.

Likhets- og forutberegnelighetshensyn tilsier at rimelighetsvurderingen bør gjøres konkret, og at det ikke bør gis lempeligere oppreisningsregler for den aktuelle sakstypen slik stortingsrepresentantene foreslår. En slik særlig regulering vil kunne oppfattes som urimelig av personer som har blitt utsatt for lignende eller andre alvorlige forhold, men som ikke omfattes av forskriften. Det er også et poeng at vilkårene for innvilgelse av oppreisningen og nivået på oppreisningen bør stå i forhold til andre offentlige oppreisningsordninger, som voldsoffererstatningsordningen og rettfærdsvederlagsordningen, noe man går bort fra ved å fjerne rimelighetsvurderingen.

Etter min vurdering ivaretar dagens regelverk i tilstrekkelig grad hensynet til den enkelte som har vært utsatt for ulovlig tvangsmiddelbruk. Personer som mener seg urettmessig behandlet av politiet kan også benytte seg av den ordinære klageordningen i politiet, alternativt anmelde saken til Spesialenheten for politisaker dersom de mener det er begått straffbare tjenestefeil.

Med hilsen

Emilie Mehl

